

1. Βρισκόμαστε στις αρχές μιας μεγάλης κρίσης της παγκόσμιας οικονομίας, που ανάλογή της δεν έχουμε γνωρίσει μετά τον πόλεμο. Τούτη τη στιγμή κανείς δεν είναι σε θέση να προβλέψει σε πόσο βάθος θα πάει, ούτε πόσο θα διαρκέσει. Μέσα στην κρίση διακρίνεται ωστόσο ένα φως ελπίδας: Παντού αναβιώνει η παραγκωνισμένη για δεκαετίες δημόσια παρέμβαση στην οικονομία, ενώ δυναμώνει η τάση για διεθνή συνεργασία. Η διάσωση του τραπεζικού συστήματος με τεράστιους δημόσιους πόρους συνεπάγεται και την εισαγωγή κάποιων πρώτων στοιχείων δημοσίου ελέγχου στη χρηματοδότηση. Έχουν ξεκινήσει διαδικασίες για την επιβολή διεθνών κανόνων στις αγορές. Και απέναντι στην ύφεση αρχίζουν να κινητοποιούνται πρόσθετοι σημαντικοί δημόσιοι πόροι για τη στήριξη των εισοδημάτων και της απασχόλησης, για αναγκαίες επενδύσεις. Το δόγμα των αυτορρυθμιζόμενων αγορών σαρώθηκε, η πολιτική επανέρχεται στο προσκήνιο. Προς το συμφέρον της κοινωνίας, των πολλών; Εξασφαλισμένο δεν είναι, εδώ όμως θα γίνεται το επόμενο διάστημα η μεγάλη αντιπαράθεση σε όλες τις χώρες.
2. Αρνητικά επηρεάζεται αναμφίβολα και η ελληνική οικονομία. Εξαγωγές, τουρισμός, ναυτιλία, τομείς με εκατοντάδες χιλιάδες απασχολούμενους, θα πληγούν, ο δανεισμός θα δυσκολέψει. Επιπλέον ανησυχητικό είναι όμως ότι η παγκόσμια κρίση φτάνει σ' εμάς όταν ήδη οδεύαμε σε μια επικίνδυνη δική μας κρίση για λόγους καθαρά εσωτερικούς. Μας μιλάνε για αντοχή της ελληνικής οικονομίας (όχι μόνο ο κ. Αλογοσκούφης). Είναι αλήθεια ότι διατηρούμε φέτος ένα ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ γύρω στο 3%. Του χρόνου, με τις δυσμενέστερες προβλέψεις μέχρι στιγμής, φαίνεται ότι θα πλησιάσει το 2%, όταν οι περισσότερες ευρωπαϊκές οικονομίες έχουν μπει σε ύφεση. Διόλου όμως δεν θα έπρεπε να μας παρηγορεί αυτό. Η αύξηση του ΑΕΠ σ' εμάς προέρχεται από την κατανάλωση, εφόσον οι επενδύσεις πέφτουν. Αλλά τα εισοδήματα που θα στηρίξουν την αύξηση της κατανάλωσης δημιουργούνται περισσότερο στον ελλειμματικό και χαμηλής παραγωγικότητας κρατικό τομέα, παρά στην παραγωγή. Η βιομηχανία συρρικνώνεται. Έχουμε ακόμα μεγέθυνση. Αυτή όμως κρύβει μια άλλη κρίση, καθαρά δική μας, που έρχεται απειλητική.
3. Πάνω από δέκα χρόνια τώρα είχαμε υψηλούς σχετικά ρυθμούς ανόδου του ΑΕΠ, 4% ή και παραπάνω. Μειώθηκε έτσι η απόσταση που χώριζε το ελληνικό μέσο εισόδημα από εκείνο στις προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες. Καθοριστικά συνέβαλε εδώ ότι κατορθώσαμε να ενταχθούμε στην ΟΝΕ, η σταθερότητα, η ασφάλεια, τα πρωτόγνωρα για την Ελλάδα χαμηλά επιτόκια που έφερε το ευρώ. Στάθηκε όμως και παγίδα. Με τον εύκολο και φθηνό δανεισμό αυξήθηκε η ζήτηση για κατανάλωση και για επενδύσεις. Χτίσαμε υποδομές, χάρη και στους σημαντικούς κοινοτικούς πόρους, δρόμους, μετρό, αεροδρόμια, στάδια. Χτίσαμε ακίνητα, σπίτια, εμπορικά κέντρα, ξενοδοχεία. Αλλά δεν διευρύνσαμε αντίστοιχα την παραγωγική μας βάση, δεν αναπτύξαμε αντίστοιχα την παραγωγική μας ικανότητα. Συντηρούσαμε ελλείματα και ένα πολύ υψηλό δημόσιο χρέος, ενώ ελάχιστα μειώσαμε τις εισοδηματικές ανισότητες, από τις υψηλότερες της Ευρώπης.
4. Προέκυψαν έτσι δύο ανησυχητικές συνέπειες. Η διαρκώς αυξανόμενη ζήτηση στρεφόταν ολοένα περισσότερο στις εισαγωγές διογκώνοντας το εξωτερικό έλλειμμα σε εκρηκτικό βαθμό. Δημόσιος και ιδιωτικός τομέας σώρευσαν ένα

τεράστιο εξωτερικό χρέος. Για την εξυπηρέτησή του αφαιρείται ένα συνεχώς μεγαλύτερο κομμάτι από το εγχώριο εισόδημα, φεύγει έξω. Κανείς σχεδόν δεν ήθελε να το δει. Τώρα όμως, στις συνθήκες της διεθνούς επιδείνωσης, φθάσαμε να γίνεται προβληματική η αναχρηματοδότηση του εξωτερικού χρέους. Κινδυνεύουμε πια να αντιμετωπίσουμε κρίση πληρωμών παρά το ευρώ. Παράλληλα, εφόσον δεν αναπτύσσεται η παραγωγική βάση της χώρας, δεν δημιουργούνται αρκετές καλές θέσεις εργασίας για τις νέες γενιές που βγαίνουν από την εκπαίδευση κάθε χρόνο. Μπορεί οι στατιστικές να δείχνουν μείωση της ανεργίας. Προσφέρονται όμως ολοένα χειρότερες θέσεις εργασίας, πιο επισφαλείς. Γι' αυτό και εντείνεται η καθολική πίεση για προσλήψεις στο δημόσιο, που, με τη σειρά της, στέκεται εμπόδιο στον εκσυγχρονισμό της διοίκησης, στην αναγκαία ανακατανομή πόρων για να στηριχθεί η ανάπτυξη, η παιδεία, η έρευνα, το περιβάλλον.

5. Τί κάνουμε τώρα; Μεταρρυθμίσεις λένε διάφοροι. Αλλά για μεταρρυθμίσεις υποτίθεται ότι συζητά από τη δεκαετία του '90 η ελληνική κοινωνία. Μόνον υποτίθεται όμως. Κάποια κρίσιμα ζητήματα ανοίγουν χωρίς να οδηγούνται στην κατάληξή τους, άλλα δεν ανοίγουν καν. Διαδοχικές αλλαγές της φορολογικής νομοθεσίας βαφτίστηκαν έτσι, αλλά μια ολοκληρωμένη μεταρρύθμιση που να εξυγιάνει τα δημόσια οικονομικά σε βάθος χρόνου, πείθοντας ταυτόχρονα την κοινωνία ότι τα βάρη κατανέμονται δίκαια και ότι οι φόροι πιάνουν τόπο, ουδέποτε αποτολμήθηκε. Μεσολαβούσαν κάθε φορά εκλογές, βλέπετε, άλλες σκοπιμότητες. Δεν μιλώ μόνο για την τωρινή άθλια κατάσταση αλλά και για τα παλαιότερα λειψά εγχειρήματα. Σε μια σύσκεψη με συνδικαλιστές πριν από δέκα χρόνια ο τότε πρωθυπουργός Κώστας Σημίτης εκστόμισε για πρώτη φορά τη λέξη «απασχολησιμότητα». Ήταν τέτοια η κατακραυγή που δεν το ξαναείπε. Ακόμα σήμερα η ευελιξία με ασφάλεια είναι πολιτικά ταμπού, ενώ εκατοντάδες χιλιάδες εργάζονται με όρους ακραίας ανασφάλειας. Μέσα σε πολύ χειρότερη κατακραυγή θάφτηκε την ίδια εποχή η έκθεση «Οικονομία και συντάξεις» της Επιτροπής Σπράου, δυναμικά κατόπιν η πρόταση Γιαννίτση. Ακολούθησαν κάποιες προσαρμογές – μπαλώματα – μέχρι και φέτος. Αλλά το μεγάλο πρόβλημα του ασφαλιστικού παραμένει άλυτο, θέτοντας σε κίνδυνο τις μελλοντικές συντάξεις, την αυριανή ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή. Ο κατάλογος είναι μακρύς.
6. Στις πολύ δύσκολες συνθήκες που έχουμε μπροστά μας χρειαζόμαστε ένα πρόγραμμα για την ανόρθωση της οικονομίας που θα προστατεύει τους πιο ευάλωτους, θα δυναμώνει την παραγωγική ικανότητα της χώρας και ταυτόχρονα θα ξεκινά πειστικά τη δημοσιονομική εξυγίανση. Το τελευταίο έχει γίνει επιτακτικά αναγκαίο για να μπορούμε να δανειζόμαστε. Πολιτικά δεν πρέπει το πρόγραμμα να εξαντλείται στη συνθηματολογία καλών στόχων. Θα ήταν λάθος να υποτιμηθεί η σωρευμένη κοινωνική εμπειρία των πολιτών. Ένα τέτοιο πρόγραμμα έχει κόστος, αυτό πρέπει να κατονομαστεί και να προταθεί πώς κατανέμεται. Αν συγκαλυφθεί, πολύ δύσκολα θα εφαρμοστεί κατόπιν. Η κοινωνία δεν είναι ενιαία. Απαρτίζεται από συγκρουόμενα συμφέροντα. Στις δημοκρατίες όμως αντιθέμενα συμφέροντα μπορούν να οδηγούν σε προωθητικούς συμβιβασμούς μέσα από διαπραγματεύσεις. Μέσα από μια τέτοια συνολική κοινωνική διαπραγμάτευση πριν από είκοσι χρόνια η Ιρλανδία, εκκινώντας από πολύ χειρότερη αφετηρία, έφτιαξε τα πρώτα προγράμματα που στήριξαν το αναπτυξιακό της θαύμα. Αυτό δεν αναιρείται από την τωρινή της κρίση, το όχι στο ευρωδημοψήφισμα. Ωστόσο εμείς έχουμε ένα πρόβλημα αντιπροσώπευσης των διαφορετικών

συμφερόντων. Χρειάζεται σοβαρή πολιτική προσπάθεια για να ξεπεραστεί.
Αλλά νομίζω τουλάχιστον ότι αξίζει να δοκιμάσουμε.